ASOS JOURNAL
The Journal of Academic Social Science

Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 3, Sayı: 11, Nisan 2015, s. 60-69
Tevfik Fikret Özel Sayısı

Özcan BAYRAK[1]

TEVFİK FİKRET'İN ŞİİRLERİNDE EŞİK MEKÂNLAR[2]

Özet

Arapça "kevn"[3] kökünden gelen mekân, anlam itibariyle varlık, vücut, kâinat, yer, durulan mahal, dünya, ev, mesken gibi anlamları içinde barındırmaktadır. Mekân gerçek anlamda düşünüldüğünde, varlığa verilmiş olan zamanın tüketildiği zemindir. Mekân, zamansal döngü içerisinde verilmiş, oluşturulmuş, düşünülmüş ya da sınırlandırılmış boşluklar olmakla birlikte, hem bireyi hem de başkalarını barındırmaktadır. Mekân-birey birlikteliği düşünüldüğünde, zaman ve mekân kavramının birlikteliği belirginleşecek ve her unsurun bir mekânla özdeşleştiği görülecektir. Bu mekânların özellikleri yaşam ve birey merkezli olarak değişmektedir. Değişken olan bu mekânların bir kısmı eşik özelliği taşır. Eşik mekânlar bireyin yaşamındaki kırılımları belirginleştirmesi bakımından oldukça önemlidir. Mekânın bu özelliği birçok edebi esere, yazarın psikolojisiyle birlikte yansır. Yaşadığı dönemden günümüze kadar kendinden söz ettiren Tevfik Fikret'in şiirlerinde de bu tarz da eşik mekânlar belirgindir.

Anahtar Kelimeler: Tevfik Fikret, mekân, eşik mekânlar

THRESHOLD SETTINGS IN THE POEMS OF TEVFİK FİKRET

Abstract

Derived from Arabic "kevn", setting has the meanings of entity, body, universe, place, situated place, earth, house, dwelling. When setting is considered in real meaning, it is the place where the time given to entity is spent. While time is the spaces given, formed, thought or limited in timewise cycle, it is also contains both individual and anothers. When setting-individual association is considered, the association of time and setting concepts will get clearer and it can be seen that each element is identified with setting. The features of these setting change within the center of life and individual. Some of these changeable settings have the feature of threshold. Threshold settings are greatly important in terms of relieving the

[1] Doç. Dr., Fırat Üniversitesi, Yeni Türk Edebiyatı ABD., ozcanbayrak@gmail.com
[2] Bu makale Bayrak, Özcan 2013, Tevfik Fikret'in Şiirlerinde Mekân ve Algı, Kesit Yay., İstanbul adlı çalışmadan hareketle şekillendirilmiştir.
[3] Bilgi için bk. Ferit Devellioğlu, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Sözlük, 11.Baskı, 1993, Ankara, s. 513

breakdowns in the life of individual. This feature of setting is reflected to many literary works together with author's psychology. Having made an impression from his age to today, such threshold settings are explicit in poems of Tevfik Fikret.

Key Words: Tevfik Fikret, setting, threshold settings

Mekân, "bir yerde bulunma" anlamını barındırdığından zaman kavramıyla yakın bir ilişki içerisindedir. Çünkü zaman, mekânın "geçmişten geleceğe uzanımını yani sürecini ifade eder. Bu iki unsur adeta iki çizgi gibidir ve insanı bulunduğu/kendisini içinde bulduğu dünya hayatında kesişirler ve birlikte geleceğe doğru akıp giderler." (Karadaş, 2009: 45) Zaman ve mekânın ayrıştırılamayan bu birlikteliği, yaşamın zamansal sürecini ve mekânsal boyutunu anlamlandırmaktadır. Zamansal akış süreci bir süreklilik gösterdiği için mekân da bu sürekliliğe uymak zorundadır. Zamanın sürekliliği, bireye seçme hakkı vermezken; mekânsal seçimi belirginleştiren bireyin kendisidir. Birey, yaşam sürecinde içinde bulunmak zorunda olduğu zamana mekân seçen ya da bu zamana uygun mekân oluşturan bir konumdadır.

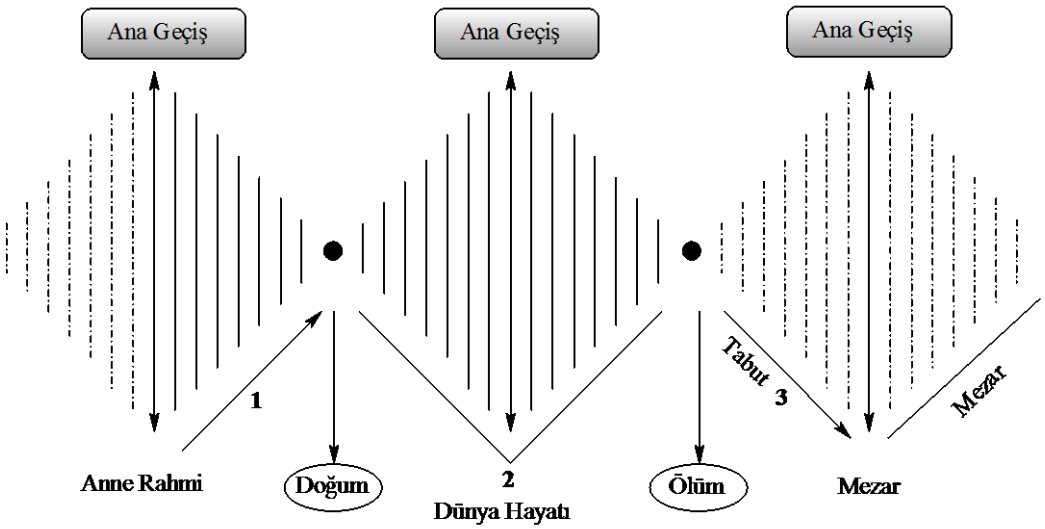
Türk edebiyatında yaşamı ve şiirleriyle önemli bir yere sahip olan Fikret'in şiirlerinde mekân oldukça önemlidir. Bu mekânların başında ise "Aşiyan" adını verdiği evi vardır. Onun şiirlerinde ev, oldukça önemli bir yer tutmaktadır. Çünkü ev, "dilimizin en yüklü kelimelerinden biridir. Anlam, duygu ve tarih yüklüdür." (Alkan, 2009: 63) Çizimlerini kendisinin yaptığı, en ince ayrıntısına kadar planladığı ve kuş yuvası anlamına gelen "Aşiyan" adını verdiği evinin yapımına 1905 yılında başlamıştır. Yapmak, inşa etmek ve oluşturmak eylemleri bireyin kendisini ifade ettiği hususlardır. Heidegger'in tespitiyle olaya baktığımızda inşa etmek, "yerleşikliğin önemli bir boyutu olarak korumadan söz etmiş olsa da, dikkati ve ilgisi, bir kahramanlık ânı olarak inşa etmededir; "bir şey yapmak", ona göre zaten budur. İşte bu faaliyet sayesinde insan (yani erkek) dünyada bir dünya/kendi yerini kurar, böylece kendini "birisi", kimliği ve tarihi olan biri olarak gerçekleştirir." (Alkan, 2009: 81) Tevfik Fikret, 1906 yılında tamamlayıp kendi yerini kurarak "birisi" kimliğine kavuştuğu "Aşiyan"da, 19 Ağustos 1915 yılına kadar yaşamıştır.

Evin bir yaşam alanı olma özelliği edebi metinlerde ikinci planda kalır. Çünkü "edebiyatçı evden ya da evin bölümlerinden söz ettiğinde artık ev, orijinal olan ve sonsuz yenileneni hafızasında saklayan bir varlığa dönüşür. Edebiyat metinlerinde ev, yalnızlığı ve çaresizliği barındıran bir kabuk olarak göründüğü gibi, görkemin ve nobranlığın sembolü olarak da görünebilir. Yine metinlerde ev, aile dediğimiz içindeki ilişkiler ağı ile sevgiyi örerken; mülkiyet dediğimiz sahiplenme duygusunu da besler. Edebiyatçıların özellikle şairlerin, dil içinde kendilerine özgü bir ev kurmak isteyişleri, ruhlarının aradığı evin imgesidir çoğu zaman." (Narlı, 2007: 58) Tevfik Fikret'in "Aşiyan"ı barınma ve korunma şeklinde şairin yaşam alanı olmakla birlikte; dönemin sosyal yaşamından ve baskıcı rejiminden bunalan şaire bir eşik mekân özelliği konumundadır.

Düşüncelerden hareketle gerçeğe ulaşma serüveninde, bu bakış açısına sahip bireyler ütopik bir düşünce dünyasına takılı kalmazlar. Hayatın bizi sınırlandırdığı, bir şeylerin yanlış olduğunu düşündüğümüz anlarda ihtiyacımız olan, "sonsuz büyüklük bizim içimizdedir. Yaşamın frenlediği, tedbirliliğin durduğu, buna karşın yalnız kaldığımızda yeniden bulduğumuz bir tür varlık genleşmesiyle ilişkilidir. Hareketsiz kalır kalmaz, ötelerdeyizdir; sonsuz büyüklükte bir dünyada düş kurarız." (Bachelard, 1957: 199) Kurulmuş olan bu düşler bireyin

gerçek ile hayal arasındaki mekânlardan geçişini şekillendirirken eşik mekânların oluşumuna zemin hazırlar. Çünkü mekân, herhangi bir unsurun bulunduğu ve barındığı yerdir. Mekân içerisinde barındırdığı unsurları hem korur hem de bir kabuk görevi görür. Bu noktadan bakılacak olursa, beden ve dünya, ruh için zamanı geldiğinde terk edilmesi gereken bir mekân özelliği taşır. Bu geçiş süreçlerinin yaşandığı evre, eşiksel mekânların oluşmasına zemin hazırlar. Her mekân kendinden bir önceki ya da bir sonraki mekâna eşik konumundadır. Bu eşikler arası geçiş bazen isteğe bağlı bazen de isteğin dışında gerçekleşir. Bütün hayatını yaşam ve ölüm penceresinden değerlendiren insan, "mekânı da bu kavramlar çerçevesinde anlamlandırır. Onun için dağdan ovaya, denizden karaya, çiçekten ağaca, çeşmeden türbeye, mezardan eve, meydandan şehre her şey yaşamak ve ölmek açısından değer kazanır." (Göka, 2001: 97) Yaşam ve ölüm arasındaki uzamsal süreçte mekânlar birbirine açıldığı için bir mekân başka bir mekâna eşik vazifesi görür.

Ev, kapı, oda gibi mekânların yanında insanların yaşamda toplandığı cami ve ölüm sonrası bir araya getirilen mezarlık eşik görevini üstlenen mekânlardan birkaçıdır.

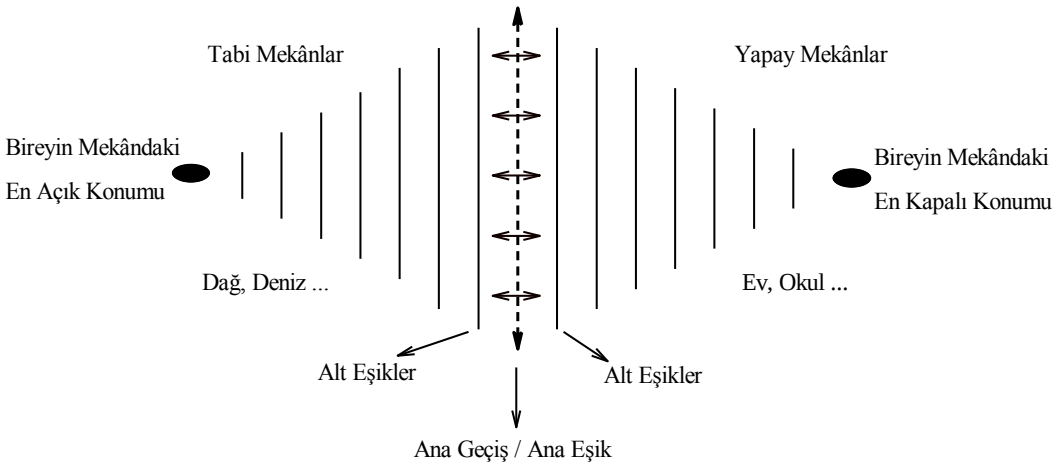
Bireyin yaşam serüveninde eşiksel mekânların konumu

Eşiksel mekânların şekillendirildiği yukarıdaki tabloya baktığımızda insan yaşamında yapay ve doğal birçok eşikten söz edebiliriz. Bu eşiklerin ilki anne rahmidir. Anne rahmi, ruhi süreçle maddi sürecin kesişim noktasıdır. Bireyin rahim süreci, ruhun bedensel forma dönüşümüdür. Ruhun bedenleşmesi, bir şekle bürünmesi ya da dünyalaşması olarak değerlendirebileceğimiz bu eşikten sonra, birbirinden farklı mekânlar birbirini izler. Birey, verilen yaşamın zamansal sürecinde farklı mekânlarla karşılaşır. Bu mekânlar doğal ve yapay olmak üzere birbirini izler. (Bayrak, 2013: 18) Doğumla dış dünyayı tanıyan birey dünya hayatındaki ilk eşiği geçmiş olur. Özne doğumla bir sonraki en önemli eşik olan ölümü de kabullenmek zorundadır. Bireyin mekânsal algısı bu iki eşik mekân arasında şekillenir. Çünkü bireyin doğum öncesi mekânsal süreci hakkında herhangi bir bilgiye sahip değiliz. Bu süreçle ilgili mekânsal çıkarımlar genelde dini kaynaklara ve dinsel düşüncelere dayandırılarak belirginleştirilir. Bu nedenle şekilde doğum öncesine ait kesin bilgimiz olmadığından kesik çizgilerle verilmiştir.

Birey, yaşamdaki uzamsal sürecinin bitimiyle ölüm eşiğine gelir. Ölüm ile mezar arası yanı tabutta geçen süre ara eşiktir. Bu ara eşiği farklı bir ara eşikle eşleştirecek olursak anne rahmi bunu karşılar. Çünkü anne rahmi yaşam öncesi ara eşik, tabut ise ölüm sonrası ara eşik konumundadır.

Mezar, eşiksel mekân boyutunda ana eşiklerden biridir. Bu eşik bir sonraki cennet/cehennem öncesi ayrışımın yapılacağı ana kadar geçirilecek zamanın mekânsal eşiğidir. Bireyin mekânsal döngüsü düşünüldüğünde, bu döngü ilk çıkış eşiğine dönüş ile neticelenecektir.

Doğumla ilk eşiği geçen birey mekânsal algıyı madde boyutuyla yaşar. "Doğal mekândan, mutlak ve soyut mekâna doğru ardışıklık vardı. (Uryy, 1999: 43) Bir sonraki asıl geçiş mekânı olan ölüme kadar, yeryüzünde var olan ve şekillendirilmiş mekânlarda yaşar. Mekânı psikolojik ve gerçek anlamda yaşayan birey, bu mekânlar arasında farklı farklı eşik mekânlarla karşılaşır ya da birçok mekânı eşikselleştirebilir. Mekânsal eşikselleştirme kişinin psikolojisine dayalı olarak farklılaşabilir. Bireyin doğumu ve ölümü arasındaki mekânsal eşikler ise şöyledir:

Doğum-ölüm arasındaki mekânsal eşikler

Şekilde görüldüğü üzere şeklin her iki tarafında, doğumu ve ölümü simgeleyen eşikler ve bunlar arasında yapay ve doğal mekânların dağılımları yer almaktadır. Şekilde belirtilen ana geçiş/ana eşik ise dünya yaşamında öznenin doğal mekânlar ile yapay mekânlar arasındaki sınırı oluşturur. Özne yaşamı boyunca doğal ile yapay mekânlar arasındaki bu eşikten birçok defa geçer. Bu eşik her yapay mekândan doğal mekâna ve aynı şekilde her doğal mekândan yapay mekâna girişle yinelenir.

Her bireyin yaşamında mezarlık, eşiksel mekân olması bakımdan oldukça önemlidir. Bunun anlaşılması ve anlamlandırılması noktasında sanatkârlar oldukça önemlidir. Bu mekânın edebi eserlere konu edinilmesinde mekânın ve sonrasının bilinmezliği en önemli etken olarak kendini göstermektedir. Birçok şairde olduğu gibi, mezar/mezarlık gibi heteroptik özellik taşıyan mekânlar ve geçişi temsil eden mekânsal kullanımlar, Tevfik Fikret'in şiirinde de şu şekilde yer almıştır:

"Uzlet-geh-i Mâderi Ziyâret" şiirinde eşik mekân konumundaki mezar, iki dünya arasında kalan, bilinmezliğiyle karanlık ve meçhul olan, gamı, kederi bol bir mekân olarak verilir.

Düştüm hemân tarîk-ı gam-âbâd-ı makbere

Yoktu henüz eser bile nûr-ı nehârdan. (BŞ., s. 70)

"Girye-i Mâtem" şiirinde annenin ölümüyle psikolojik çöküntü yaşayan birey, mekânsal daralmayı hissederken düşünce dünyasında sürekli belirginleşen ölüm ve mezardır. Çünkü "Ölümün dehşeti, boşluğu, nihai yokluğu, var olmayışın dehşetidir. Ölüm bilinci, sarsıcıdır ve öyle kalmaya zorunludur." (Bauman, 2000: 26)

Âh! Bir vâlide bin rûh değer!

Nereye, anneciğim! Sen nereye?

Kim diyor: "Makbereye, Makbereye"? (BŞ., s. 83)

İnsanın doğumla kabullenmiş olduğu ölüm, eşiksel mekân noktasında en önemli geçiş anıdır. Bu eşiksel geçişi ilginç ve dikkat çekici kılan, her bireyin yaşayacak olması ve ne zaman yaşayacağının belli olmamasıdır. "Doğum ve ölüm, düzen aldatmacısındaki hiçbir çabanın kapatamayacağı iki dev/doymaz, deliktir. Giriş ve çıkış arasındaki kısa/dar zamanda/mekânda hapsolan ve kendi limitleri arasında seyrettikçe her gün her iki limitin inatçı olumsallığı ve kaçınılmazlığına toslayan varlık "önce" ve "sonra"yı kapsayacak şekilde savurduğu anlamları oraya buraya çeker." (Bauman, 2001: 26) Bu nedenle geçiş süreci ve sonrasının bilinmezliği her zaman merak konusu olmuştur. Tevfik Fikret'in "Bir Çocuk Mezârı İçin" adlı şiirinde mezardan hareketle, bu geçiş anına ve sonrasına dikkat çekmiştir. Ölüm ve gizemi hakkında sayfalar doldurulacak, yüzlerce beyit veya dörtlük oluşturulacak bir konu olmasına karşın şair, çok kısa bir şiir oluşturarak düşünceleri bu mekâna odaklaştırmıştır. Şiirde "delâlet" ifadesiyle delil olmak, işaret özelliği taşımak; "tasvir" ifadesiyle bir şeye şekil ve suret vermekle, ruha hitap noktasında mezara dikkat çeker. Şair, birinci beyitte eşiksel bir mekân olan mezarın yokluk âleminin işareti olduğunu, ikinci beyitte taşlaşmış bir şekilde ömrü tasvir ettiğini, üçüncü beyitte ise görünümü ve anlamı itibariyle bu dünyanın geçiciliğini, eşik oluşunu anlatmakta büyük bir marifeti olduğunu vurgular.

Bak i'tibâr eyle zâ'ir, şu muhtasar kabrin

Fenâ-yı âleme dünyâ kadar delâleti var!

Tahaccür etmiş o bir samt-i lâ-yezâlîdir,

Ki ömr-i zâ'ili tasvîrde talâkatı var!

Hitâb etmede rûha lisân-ı gayb gibi

Bu pek küçük eserin pek büyük fesâhatı var (BŞ., s. 114)

Mezarın eşiksel bir mekân olarak yer aldığı "Kitabe" şiirlerinde beden, kalp, mezar ve hayat ilişkisi dikkat çekicidir. "Hayat ve ölüm düşüncesi arasında gidip-gelen insan, mekânı da bu kavramlar çerçevesinde anlamlandırdı. Onun için dağdan ovaya, denizden karaya, çiçekten ağaca, çeşmeden türbeye, mezardan eve, meydandan şehre her şey yaşamak ve ölmek açısından" (Göka, 2001: 97) değerlendirir. Birey bu düşünceler ışığında duyguların toplandığı kalp ile ölülerin toplandığı mezarlık arasında bir bağ oluşturur. Kitabe 1 ve 2 şiirlerine baktığımızda dünya hayatı ve sonrası sorgulanır. Dünyaya gelenlerin ziyaretçi oldukları ve

ziyaretin sonunun mezar olduğu belirtilir. Ancak mezar ve sonrası bilinmediğinden mezar taşına sorular sorularak bu süreç anlamlandırılmaya çalışılır. Çünkü mezar taşı bilinmeyen sürecin abidesi ve ölümün en yakın tanığıdır. Herkesin çekildiği zaman diliminde, mezarla ve mezarlıkla baş başa kalan mezar taşıdır. Şair, geçiş mekânı olan mezarla ilgili soruları ve sonraki süreci mezar taşına yöneltirken; taş yürekli insanların bu dünyada neşeli oluşlarını da sorgular.

Ey taş, sen ey kitâbe-i jengîn-i kün-fekân;

Bir ser-şikeste heykel-i Bül-hevli andıran

Vaz'ınla seyr-i hilkat edersin, pür-iştibâh,

Ettin mi bâri sen o büyük sırrı iktinâh?

Sen bâri anladın mı, ey kalb-i zî-huzur,

Hep taş yüreklerin neye âlemde şevk ü sûr? (BŞ., s. 141)

Eşik mekânlar özelliklerine fonksiyonlarına göre farklılık gösterir. Bu mekânların bir kısmı insanoğlu tarafından eşikselleştirilmiş, bir kısmı ise insanoğluna eşik olarak verilmiştir. Eşikselleştirilmiş mekânlar insan eliyle yapılan yapay mekânlarda ortaya çıkar. Verilmiş olan eşikler ise bireyin yaşam ve ölüm süreciyle alakalıdır. İnsan bu süreçte iki ana eşiği kesinlikle yaşayacaktır. Bunlardan bir doğum diğeri ölümdür. İlk eşik olan doğum gerçekleşince ölüm eşiği bireye hediye edilmiştir. Şair, bu iki eşiği "Bir Feylesofa" şiirine konu edinmiştir. Her iki eşiği yaşayacak olan bireyi sorgular tarzda yazılmış olan şiirde, dünya hayatına verilen anlam sorgulanır. Özneyi bu hayata bağlayan zevkler ve duygular sorgulanır. Bununla birlikte ölümü arzulayışta ayrıca sorgulanarak her iki düşüncede belirginleştirilir. Bu görüşleri şair değerlendirerek, doğuma ve ölüme ait eşikleri vurgular.

O telâkki de i'tibârîdir.

Bu telâkkî de… Bence mevt ü hayât

"Bir ölür, bir doğar!" me'âlinde (BŞ., s. 191)

Şair bu şekilde görüşünü belirterek belirginleştirdiği eşiksel mekânlara dayalı olarak hayatı, acı bir teselli olarak görür. Çünkü bireyi yaşayan ve hareket eden ölüler olarak değerlendirir. Yaşam ve ölüm kavramlarıyla doğum-ölüm birlikteliğine dikkat çeker. Çünkü birey zorunlu olarak doğmuştur, yaşamaktadır ve ölecektir. Böylelikle her iki eşiği de zorunlu olarak geçecektir.

Verilen hayatın bir başlangıcı olduğu gibi bir de sonunun olduğu bilgisine sahip olan birey, "bu hayatı daha ve içten yaşamaya, bu hayata bağlı kalmaya" (Gündoğan, 1997: 102) çalışır. Hayatın başlangıcı bir eşikle başladığı gibi sonu da bir eşiğe dayanmaktadır. "Hayâl-i Zâ'ir" şiirinde mezarın geçişselliği verilir. Dünya hayatını bir yolculuğa benzeten şair, yolculuğun sonu olarak mezarı verir.

Kılar ümîdi kadar ince bir yolu ta'kîb,

Tarîk-ı ömrü gibi müntehî o yol ademe;

Alîl bir çamın altında bir mezâr-ı garîb;

Ki müntehâ-yı azîmet o şeh-rev-i eleme

Mezâr-ı yâr, bu bir kabza hâk-i muğberdir; (BŞ., s. 242)

Mezar, mezarlık hayatın akışı içinde dünyanın geçiciliğini hatırlatan en önemli unsurdur. Bütün yaşananların ve yaşanmak istenen duyguların geçiciliğini belirginleştiren bu mekânlar, insanı bir anlık boşluğa ve korkuya sürükler. Boşluğa itilen yaşamı şekillendirilen hayatın geçiciliği; korkuyu belirginleştiren ise bireyi bekleyen bilinmezlik sürecidir. "Sühâ ve Pervîn" şiirinde bu süreci belirginleştirme adına vurgulanan mezar, geçiş özelliğiyle birlikte mekânsal darlığı verir.

Bütün o vahşet-i giryân içinde biz, ikimiz

Uzaklaşıp gidiyorken, yosunlu bir kabrin

Başında birleşerek, -Âh o kabr, o kabr-i hazîn;

Benim bekâret-i rûhumdur onda nâ'im olan!

O nâ'im-i ebedînin sükûn-ı hâbından

Bir ihtizâr-ı nihânî duyar, teheyyüc eder,

Ve ağlarız… Bu çoşan girye-i huzûr-âver, (BŞ., s. 233)

"Hab-ı Girîzân" şiirinde mezar zikredilmeden, mezara yönelik unsurlar şiire yerleştirilmiştir. Uykuyla bağlantılı olarak verilen bu düşünce ölümün bir uyku olduğunu; uykunun da bir ölüm olduğunu düşündürmektedir. Uyku ile ölüm birbirinden farklı olmakla birlikte bir noktada kesişmektedirler. Her iki durumda da birey, kendisinde değildir ve ruh-beden bütünlüğü bozuktur. Şiirde uyku ve ölüm dertlerin, sıkıntıların bittiği ve her ıstırabın dindiği an olarak verilir.

"Gel ey bî-çâre fânî, gel, zılâlim

"Firâş-ı sâfıdır dildâr-ı hâbın,

"Sükûnet-gâhıdır her ıztırâbın. (BŞ., s. 330)

"Kendisine ayrılan zamanın sınırlı olduğunun ve bir gün yaşamanın sona ereceğinin bilicinde olmak, insanı anlamlı yaşayıp yaşamadığı konusunda kaygılandırır. Anlamlı bir yaşamı gerçekleştiremeyen insan için için suçlanır ve bu duygusuyla yüzleşmemek için pekiştirdiği kaçınma mekânizmaları giderek kendisine daha yabancılaşmasına neden olur." (Geçtan, 1999: 160) Birey yaşamının birçok evresinde bu sorgulamayı yapmasına rağmen hayatı daima sever. Öznenin hayata bağlılığını ve eşiksel mekânın net bir şekilde belirginleşmesini "Yaşadıkça" şiirinde görmekteyiz. Şair, şiirin tamamında hayatı ve hayatın güzelliklerini ele alır. Hayatta karşılaşılan tabi unsurların yaşama yönelik bir özellik taşıdığını belirtir. Bu şekilde belirginleşen öznenin yaşama sevincine yönelik gayreti ölüm anına yani mezarın başına kadar devam eder.

Sever hayâtı beşer, tâ ser-i mezârında! (BŞ., s. 338)

"Hemşîrem İçin" şiirinde ölüme dayalı kapalı mekân algısının yoğun bir şekilde kullanılması, geçiş mekânlardan olan mezarın da yoğun bir şekilde yer almasını sağlamıştır. Şiirin ilk mısraları çocukluk yıllarına ait acı bir hatırayı barındırır. Bu hatıranın en önemli noktası mezara yapılan yolculuğun verilmesidir.

Biz çocuktuk, seni defneylediler

Bî-vefâ kumlara bî-kayd eller. (BŞ., s. 469)

Çekilen sıkıntıların sonunda yaşanan ölüm "Sonunda toprak olan sergüzeşt-i mü'limini" (BŞ., s. 470) şeklinde verilirken mezar düşündürülmüştür.

"Ümîd Ölmez" şiirinde eşik olarak iki mekân karşımıza çıkmaktadır. Bu mekânlardan ilki bireyin dünya hayatıdır. Bu zaman dilimi, ruh-beden birlikteliğinden sonra doğumla başlar ve ölüm anına kadar devam eder. Birinci eşik olan bu süreçte birey, yaşamak zorunda olduğu hayata ümitlerle bağlıdır. Bireye verilen hayatın süresi bitince yaşanan ölüm yeni bir eşiğin başlangıcıdır. Şiirde "berzahı" ifadesiyle verilen bu süreç, iki yer arasındaki geçit anlamındadır. Dünya ile ahiret arasındaki bu süreç kabirde geçen zamandır. Ölen bireyin ruhu kıyamete kadar berzah aleminde kalacaktır. Şiirde insanın yaşadığı bu eşiksel geçiş bireysel huzursuzluğu oluşturmaktadır. Şiirde bireyin huzursuzluğu ve eşiksel mekân şu şekilde verilir:

Mahrûmu kalmasın beşeriyet ki bî-huzûr

Eyler şu köhne berzahı pek neş'esiz mürûr! (BŞ., s. 531)

"Halûk'un Âmentüsü" adlı şiirde dar mekânla eşik mekân birlikte kullanılmıştır. Şair, dünya yaşamını bir mezar ömrü olarak nitelendirerek dar mekânı belirginleştirir. Bu dar mekânı takip eden sürecin, aydınlık bir kıyamet olarak belirtilmesi geçiş mekânını vermektedir.

Elbet şu mezâr ömrünü bir haşr-i ziyâ-hîz

Ta'kîb edecektir, buna îmânla inandım. (BŞ., s. 542)

"Resminin Karşısında" şiirinde bireyin yaşamı sorgulamasını ve sorgulamada aciz kalışını görmekteyiz. Birey aslında zaman kavramını sorgular. Ancak "zaman varlığın sınırlandırılması değil, varlığın sonsuz olanla ilişkisidir. Ölüm yok olma değil ama bu sonsuzlukla ilişkinin ya da zamanın kendini üretebileceği zorunlu sorgulamadır." (Levinas, 2006: 24) Birey verilen bedeni ve dünya hayatını sorgularken, dünyayı sınırsız bir sefalet cehennemi olarak nitelendirir. Dünyanın gerçekte varlık alanı olmadığına, yokluğun gerçek mekânı olduğuna dikkat çekilir. Çünkü sonu varlığa değil yokluğa çıkmaktadır. Bireyin doğumu ile kendisine hediye edilen ölüm arasında geçen zamanın bir eşik olduğu vurgulanır. Bireye verilen bu zamanın mekânsal karşılığı ise eşik mekân konumundaki dünyadır. Şair, bireylerin bu süreci anlamlandırmada sıkıntı yaşadığını ve bu sorularına bir gün cevap isteyeceğini belirtir.

Ey Rabb-i müntakim, bize lâzımsa bir vücûd,

Lâzım mı bir cahîm-i sefâlet ki bî-hudûd?

Varlık değil bu yokluğa bir rahne-i güzâr…

Elbet bunun da bir yeri var, bir hesâbı var

Levhinde; lâkin anlamamak, bilmemek azâb;

İnsân azâba katlanamaz bî-sebeb, sorar,

Elbet sorar bu köhne muammâya bir cevâb… (BŞ., s. 555)

"Sultânî'ye" şiirinde okul, eşiksel mekân olarak yer almaktadır. Osmanlının ilerleme hususunda sıkıntılar yaşaması ve batı medeniyetini yakalama çabaları, doğu-batı mukayesesini belirginleştirmiştir. Şiirde okul, doğunun geri kalmışlığına açılan ve onu batıya yönlendiren bir geçiş mekânı olarak verilir.

Garb iştiyâk-ı fikre açık bir ufuk, ve sen

Şarkın bu ufka ilk açılan bir derîçesi! (BŞ., s. 562)

"Kör ile Kötürüm" şiirinde mekân olarak yer alan dünya, geçişsel bir mekân olma özelliğiyle verilir. Dünyaya gelişin insan elinde olmadığı vurgulandığı gibi bireyin bu süreci tamamlayıp gitmesinin de kendi iradesinde olmadığı belirtilir. Bu yönüyle dünya hatırlanılmayan önceki süreç ile bilinmeyen sonraki süreç arasında geçiş özelliği taşımaktadır.

Dünyâya geldiğin gibi

Gitmek de elinde değil. (BŞ., s. 627)

"Târîh-i Kadîm'e Zeyl", eşik mekân özelliği taşıyan mezarın yer aldığı şiirlerden biridir. Şair iyiliğin ve kötülüğün kaynağının kendinde olduğunu belirtir. Bu unsurlarla öbür alemin geçiş mekânı olan mezara varacağını ve baki olan öbür dünyayı görmesi gerektiğini belirtir. Bu anlatımla şair hem muhayyel mekânı hem de bu mekâna geçiş özelliği sağlayan mezarı belirginleştirmiş olur.

Bendedir hayr ü şerin esbâbı.

Varırım böyle der-i merkabe dek,

Ba's ü ukbâya mahal görmem pek. (BŞ, s. 665)

Bireyin yaşam süreci ya da başka bir deyişle verilmiş olan zamanı, bir ana eşikle başlar ve biter. Bu iki ana eşik arasında yaşamını sürdürmek zorunda olan birey, her iki eşiği de geçmek zorundadır. Ayrıca birey, şekillendirilmiş mekânlarda da ara eşikler oluşturmuş ve bu eşik mekânlara anlamsal bir özellik yüklemiştir. Bireyin yaşamını oluşturan ara ve ana eşikler, bireyin sürekli geçtiği veya geçmek zorunda olduğu mekânlar olarak yaşamda yerini alırken; bireyin yaşam serüveni kendisine verilmiş olan ve bireyin kendisinin şekillendirdiği eşik mekânlar arasında birinden diğerine geçişlerle sürekli akmakta ve belirgin olan sona doğru gitmektedir.

KAYNAKLAR

ALKAN, Ayten, 2009, Cins Cins Mekân, Varlık Yay., İstanbul.

BACHELARD, Gaston, 1957, Mekânın Poetikası (Çev. Aykut Derman), Kesit Yay., İstanbul.

BAUMAN, Zygmunt, 2000, Ölümlülük, Ölümsüzlük ve Diğer Hayat Stratejileri (Çev. Nurgül Demirdöven), Ayrıntı Yay., İstanbul.

BAUMAN, Zygmunt, 2001, Parçalanmış Hayat (Çev. İsmail Türkmen), Ayrıntı Yay., İstanbul.

BAYRAK, Özcan, 2013, Tevfik Fikret'in Şiirlerinde Mekân ve Algı, Kesit Yay., İstanbul

DEVELLİOĞLU, Ferit, 1993, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat, Aydın Kitabevi Yay., Ankara.

GEÇTAN, Engin, 1999, İnsan Olmak, Remzi Kitabevi, İstanbul.

GÖKA, Şenol, 2001, İnsan ve Mekân, Pınar Yay., İstanbul.

GÜNDOĞAN, Ali Osman, 1997, Albert Camus ve Başkaldırma Felsefesi, Birey Yay., İstanbul.

KARADAŞ, Cağfer, 2009, Zaman ve Mekân İçinde İnsan Kaderi, Emin Yay., Bursa.

LEVINAS, Emmanuel, 2006, Ölüm ve Zaman (Çev. Nami Başer), Ayrıntı Yay., İstanbul.

NARLI, Mehmet, 2007, Şiir ve Mekân, Hece Yay., Ankara.

PARLATIR, İsmail; Çetin, Nurullah, 2004, Tevfik Fikret Bütün Şiirleri, TDK Yayınları, Ankara.

URYY, John, 1999, Mekânları Tüketmek (Çev. Rahmi G. Ögdül), Ayrıntı Yay., İstanbul.